

Bijlage HAVO

2023

tijdvak 1

Nederlands

Tekstboekje

HA-1001-a-23-1-b

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).

Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamens, zie www.ssleiden.nl.

Tekst 1 Altijd een oogje in het zeil

(1) Mijn ouders waren er heel duidelijk over: je blijft binnen het rondje van straten direct rondom het huis. Op roepafstand. En daar trok ik me dan natuurlijk niks van aan. Ik ging rondhangen op de skatebaan, die ver buiten het rondje lag. Ik ging fikkie stoken, schoot met blaaspijpen vol besjes op rijdende auto's, bouwde stiekem een hut naast de spoorbaan, raakte regelmatig verdwaald in andere buurten. Jatte weleens snoep uit de Jamin.

(2) Dat was in de jaren negentig. Als ik in deze tijd was opgegroeid, was dat een stuk ingewikkelder geweest. Uit onderzoek onder ruim duizend ouders van het Nederlandse kennisplatform ECP¹⁾ bleek afgelopen week dat twee van de tien ouders de gps-functie van de smartphone van hun kinderen actief gebruiken om ze te volgen. Nog eens een kwart overweegt om dat te doen. En naast de gps-functie van smartphones zijn er volop gps-tags en -horloges te koop voor kinderen, soms zelfs met meegluurcamera's, microfoons en luidsprekers zodat de ouders op elk moment kunnen meeluisteren en hun kind kunnen toespreken.

(3) "Nederlandse ouders worden steeds beter in internetopvoeding", concludeerde het ECP uit het onderzoek, waaruit ook naar voren kwam dat steeds meer ouders meekijken op de telefoon en sociale media, om zaken als internetpesten en grooming²⁾ te signaleren.

(4) Maar wordt de opvoeding echt beter? Of vooral strenger en meer gecontroleerd? En is ongecontroleerd op je bek gaan en weer opstaan niet een essentieel onderdeel

van opgroeien?

(5) Het recht om te verdwalen leerde mij juist om de weg terug te vinden – nog steeds weleens trouwens. Maar die mogelijkheid is snel aan het verdwijnen en wordt steeds meer vervangen door algoritmes, controle en constante surveillance.

(6) De mogelijkheden om kinderen te volgen zijn er volop. Via de familie-WhatsApp kunnen ouders sowieso de hele tijd vragen waar hun kroost is. De blauwe vinkjes die verraden dat een bericht is gelezen, zijn genadeloos. En zelfs als ze op school zijn, buiten het zicht van hun ouders, is er altijd nog het digitale systeem Magister, dat ouders push-berichten stuurt als hun kinderen onvoldoendes halen of spijbelen.

(7) "Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarten met zorg", zegt techniekfilosoof Kathleen Gabriels. Zij doet onderzoek naar de ethische aspecten van surveillancetechnologie aan Maastricht University. "Controle is bepaald niet hetzelfde als liefdevol opvoeden natuurlijk", vindt ze. "Verdwalen en jezelf daaruit halen, is ook een ervaring om van te leren en zelfstandiger te worden."

(8) Ook Kinderombudsman Margrite Kalverboer plaatste vorig jaar kanttekeningen bij al te strikte controle van kinderen met behulp van digitale systemen. "Ouders mogen ook niet zomaar in het dagboek van hun kinderen kijken of de slaapkamer binnenlopen. Dat is een kinderrech", zei ze in een interview met Trouw. Bovendien: een dagboek kun je nog verscheuren of weg-

90 gooien, digitale sporen zijn vaak onuitwisbaar.
(9) Dat constante surveillance implicaties heeft voor de morele ontwikkeling van kinderen wordt al langer vastgesteld. De Canadese filosoof Ian Kerr vergelijkt het in zijn betoog *Digital Locks and the Automation of Virtue*³⁾ uit 2010 met winkelagentjes die automatisch blokkeren als je te ver wegrijdt bij de supermarkt. Dan kún je niet eens besluiten dat je het boodschappenkarretje netjes terugbrengt, of juist niet.
105 **(10)** Die keuze wordt voor je gemaakt, waardoor je nooit leert dat goed gedrag een keuze is. Datzelfde gebeurt wanneer ouders in apps van gps-horloges en -trackers gebieden instellen die verboden toegang zijn (dat kan bij sommige). Dat ding was dus gaan piepen elke keer als ik buiten het rondje straten rond ons huis zou komen. Dan zou ik niet eens zelfstandig kunnen kiezen voor gehoorzaamheid. Of juist voor ongehoorzaamheid en fikkie stoken.
110 **(11)** Natuurlijk: op een druk strand kan het handig zijn om kinderen goed in de gaten te houden en daar kan een gps-horloge uitkomst bieden. Net zoals wanneer ze in het donker alleen naar huis fietsen. Een kind van drie vereist meer monitoring dan een puber van vijftien.
115 **(12)** En de grens tussen kattenkwaad en kleine criminaliteit is niet altijd even duidelijk. Ik heb ook wel eens een papierbak in de hens gezet op een van mijn struintonchten; dat was misschien niet per se nodig voor mijn ontwikkeling tot autonome volwassene. Maar een straf bij Bureau Halt⁴⁾ leerde mij meer dan een vermanend piepje of een blikkerige stem van mijn moe-

der uit een gps-horloge ooit had kunnen doen.
(13) Uiteindelijk is het doel van opvoeden toch enige mate van zelfstandigheid en autonomie. En juist die zelfstandigheid en autonomie staan de laatste jaren sowieso al onder druk. Studenten blijven bijvoorbeeld vaker thuis wonen dan vroeger. In 2010 ging het om 14 procent van de gevallen, nu om 18 procent, bleek onlangs uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
(14) Dat heeft allerlei verschillende oorzaken, waaronder ook zeker economische. Maar de stijging van het aantal thuiswoners loopt parallel aan de opkomst van nieuwe technologische mogelijkheden om altijd een oogje in het zeil te houden. Die gloednieuwe digitale leiband staat misschien wel te strak afgesteld.
155 **(15)** We zitten dankzij nieuwe technologie in elk geval steeds langer en dichter op elkaar's lip, volgens techniekfilosoof Kathleen Gabriels. En dat kan een gezonde ouder-kindrelatie dwarsbomen, denkt zij: "Om tot een betekenisvolle en ethische relatie te komen, moet er sprake zijn van voldoende afstand tussen het 'zelf' en de ander", zegt ze. "Volgtechnieken kunnen die grens overschrijden, waardoor je in een situatie komt van te grote nabijheid, aangejaagd door overdreven angsten en verkeerde aannames over wat het betekent om een goede ouder te zijn."
(16) Wat is het effect op de ontwikkeling van kinderen op lange termijn? Daarnaar is nog maar weinig grootschalig onderzoek gedaan. Er zijn ook wetenschappers die denken dat het wel mee zal vallen. Hoogleraar

185 neuropsychologie Jelle Jolles van de VU, die veel publiceert over het puberbrein, wijst er in zijn werk juist op dat kinderen óók controle nodig hebben. Ze hebben volgens hem "structuur, sturing en gerichte 190 inspiratie" vanuit hun omgeving nodig. Bij te veel vrijheid wordt het kind te weinig geïnspireerd en doet het "onvoldoende brede ervaringen" op. De perfecte mate van vrijheid en controle verschilt nogal per kind.
195 **(17)** En misschien lossen kinderen het zelf op. Nieuwe technieken zorgen ook voor nieuwe creativiteit in kattenkwaad. Je geeft je gps-horloge aan een vriendje dat in de buurt blijft, of zegt gewoon dat de batterij

van je smartphone leeg is. Er zijn nog steeds manieren om te ont-snappen aan ouderlijk toezicht, al 205 wordt dat wel moeilijker.
(18) Zeker is dat ik daar zelf vroeger veel minder moeite voor hoeft te doen. Verdwalen en stout zijn zorgden voor mijn levendigste herinneringen, én de pijnlijkste leer-210 momenten. Als ik wel constant digitaal gemonitord was, had het de Jamin best wat omzet gescheeld, de gemeente een zwartgeblakerde 215 papierbak en mijn ouders flink wat kopzorgen. Maar opgroeien met vallen en opstaan, verdwalen en de weg weer terugvinden, is nou eenmaal niet te vatten in een algoritme.

naar: Wouter van Noort
in: NRC Handelsblad, 11 februari 2019

noot 1 ECP: Platform voor de InformatieSamenleving, een onafhankelijk en neutraal platform waar overheid, wetenschap, bedrijfsleven, onderwijs en maatschappelijke organisaties samenwerken aan en kennis uitwisselen over een verantwoorde vormgeving van de digitaliserende samenleving

noot 2 grooming: digitaal kinderlokken

noot 3 Vertaling: Digitale sloten en de automatisering van deugd

noot 4 Bureau Halt richt zich op het voorkomen, bestrijden en bestraffen van jeugdcriminaliteit.

Tekst 2 Vereng internationalisering niet tot verengeling

5 **(1)** "Buitenlandse student heerst", "Stop Engelse gekte", "Universiteit wil minder buitenlandse studenten" – de koppenmakers konden zich de afgelopen maanden uitleven. In het publieke debat ging het over problemen die zouden zijn veroorzaakt door internationalisering van het hoger onderwijs, zoals een tekort 10 aan studentenhuisvesting en de dreigende teloorgang van het Nederlands.

15 **(2)** Voor het gemak werd 'internationalisering' steeds gereduceerd tot de komst van internationale studenten naar het hoger onderwijs in Nederland. Dat is jammer, want internationalisering is zoveel meer dan dat. En: essentieel voor de 20 toekomst van ons land.
(3) Internationalisering is in drie opzichten breder en belangrijker. Om te beginnen gaat het niet alleen om studenten die naar Nederland

- 25 komen ('inkomende mobiliteit'), maar ook om Nederlanders die in het buitenland kunnen studeren ('uitgaande mobiliteit'). Studeren in het buitenland verdiept en ver-
- 30 breedt niet alleen de studie, maar levert ook een onvergetelijke leer- en levenservaring op. Hier kunnen studenten en ook de samenleving geweldig van profiteren. Mede door
- 35 de Erasmusbeurzen¹⁾ lopen bijvoorbeeld duizenden Nederlandse studenten stage of volgen zij een deel van hun opleiding in het buitenland.
- (4) Ten tweede is het heel goed**
- 40 mogelijk om internationale ervaring op te doen zonder daadwerkelijk te reizen. Denk aan online onderwijs: colleges of werkgroepen in de Verenigde Staten volgen, terwijl je
- 45 zelf achter de laptop zit. Of een stage op een Nederlandse vestiging van een Koreaans bedrijf. Ook internationale studenten zelf zijn van meerwaarde. Mits zij goed
- 50 begeleid worden, ontstaat zo een *international classroom*²⁾ waardoor studenten worden uitgedaagd en leren omgaan met diversiteit.
- (5) In de derde plaats beperkt intern-**
- 55 **nationalisering zich allang niet meer tot het hoger onderwijs.** Ook in het beroepsonderwijs worden internationale vaardigheden steeds belangrijker. Inmiddels doet 7 pro-
- 60 cent van de mbo-studenten een buitenlandse studie- of stage-erva- ring op. In het voortgezet onderwijs wordt tweetalig onderwijs (tto) ver- zorgd op meer dan 130 scholen,
- 65 waarvan ruim 30 vmbo-scholen, waarbij minimaal de helft van de vakken in het Engels wordt gege- ven. Zelfs op heel veel basis- scholen is internationalisering
- 70 normaal: al in groep 3 kunnen kinderen skypen met leeftijdgenoten in Polen of Italië via programma's die
- door Europa gefinancierd zijn.
- (6) Internationalisering is dus meer**
- 75 dan vaak wordt voorgesteld. Het is geen doel op zich, maar juist een middel om hogere doelen te verwezenlijken. Het is goed voor het onderwijs als dit zorgvuldig
- 80 wordt verrijkt met internationale en interculturele ervaringen. Internatio- nalisering kan ten slotte ook bijdra- gen aan de economie. Studenten zijn beter voorbereid op de arbeids-
- 85 markt, en uitwisseling kan leiden tot nieuwe handelscontacten.
- (7) Mensen die hier hebben gestu-**
- 90 **deerd, onze internationale alumni,** houden een blijvende band met Nederland. Dat zijn onze economi- sche, culturele en diplomatieke contacten van de toekomst. Mede hierdoor kan internationalisering bij- dragen aan vreedzame internatio- nale betrekkingen. Ook met landen
- 95 waarmee de relatie gespannen is, kan op onderwijsgebied worden samengewerkt.
- (8) Natuurlijk kunnen we niet de**
- 100 **ogen sluiten voor de vraagstukken** die de komst van internationale stu- denten naar Nederland met zich meebrengt. Voldoende aanbod van studentenhuisvesting vereist sa- menwerking op lokaal en nationaal niveau. Het is belangrijk vast te leggen wanneer een opleiding in het Engels meerwaarde heeft, en er moet ook voldoende Nederlands-
- 105 talig aanbod blijven. De integratie van internationale studenten kan sterker. Dat maakt het ook makkelij- ker om talent te behouden voor onze arbeidsmarkt en dat is hard
- 110 nodig gezien het tekort aan bijvoorbeeld technici.
- (9) Het zou ook goed zijn als meer**
- 115 Nederlandse studenten een volledige opleiding over de grens volgen.

- 120 Dat helpt in de financiële balans tussen inkomende internationale en uitgaande Nederlandse studenten. Op dit moment volgt slechts 2 procent van alle Nederlandse
- 125 studenten de gehele opleiding in het buitenland. Daarmee scoort Nederland ver onder het Europees gemiddelde. Ook op het terrein van kansengelijkheid ligt een mooie uitdaging. Uit onderzoek blijkt dat studenten met hoogopgeleide ouders veel meer kans maken op een internationale ervaring; veel andere Europese landen doen dat beter.
- 130 **(10)** Over al deze onderwerpen hebben de Nederlandse universiteiten en hogescholen recentelijk goede voorstellen gedaan in hun internationaliseringagenda.
- 135
- 140
- 145
- 150
- 155
- 160
- (11)** In tegenstelling tot wat soms wordt beweerd, is internationalisering geen gevaar voor onze Nederlandse identiteit. Een van de definiërende elementen van onze identiteit is juist onze internationale oriëntatie, die ons veel heeft gebracht. Juist daarom moeten we eraan vasthouden, zeker in het onderwijs.
- (12)** De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Van Engelshoven, geeft één dezer dagen in een Kamerbrief haar visie op de uitdagingen van de internationalisering in het onderwijs. Het zou mooi zijn als het debat in de Kamer niet alleen op de schaduwzijden is gericht, want dat kan ertoe leiden dat het kind met het badwater wordt weggegooid.

naar: *Freddy Weima*
in: *NRC Handelsblad*, 4 juni 2018

Freddy Weima was ten tijde van de publicatie van het artikel directeur-bestuurder van Nuffic, de organisatie voor internationalisering in het onderwijs.

- noot 1 Een Erasmusbeurs is een subsidie waarmee EU-landen studenten stimuleren om werk- en studie-ervaring op te doen in het buitenland.
- noot 2 *international classroom*: een klas waarin verschillende nationaliteiten vertegenwoordigd zijn en waar de instructietaal niet van alle studenten de moedertaal is

Tekst 3 Stop met lokken buitenlandse studenten

- 5 **(1)** Wie dacht dat bestuurders van universiteiten en hogescholen zouden voorstellen de intussen zwaar bekritiseerde instroom van buitenlandse studenten terug te dringen, komt bedrogen uit. Volgens hun recente Internationaliseringagenda mikken ze doodleuk op het “door-trekken (van de) huidige trends”.
- 10 De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Van Engelshoven, ondersteunt dit van harte, zo blijkt uit haar vorige week verschenen Kamerbrief. Dat is niet goed voor Nederland.
- 15 **(2)** ‘Hoe meer, hoe beter’ is al jaren een vuistregel in het hoger onderwijs, dat immers voor een relatief

- groot deel wordt bekostigd met variabele inkomsten. Naast het collegegeld, momenteel 2006 euro per jaar, gaat het per student om een rijksbijdrage van gemiddeld 6800 euro. Omdat de instroom van Nederlandse studenten al enkele jaren stabiel is, kunnen universiteiten en hogescholen hun inkomsten alleen aanvullen door buitenlandse studenten aan te trekken.
- (3) Inmiddels komt gemiddeld een kwart van de masterstudenten uit het buitenland, zijn vrijwel alle universitaire masteropleidingen Engelstalig geworden, en worden bachelorstudies steeds vaker in het Engels aangeboden. Dit leidt tot hogere werkdruk voor het onderwijszend personeel – wat in de vorige week afgesloten cao nog niet is verholpen. Het tast bovendien de kwaliteit van het onderwijs aan, mede doordat bij Nederlandse studenten een goede beheersing van hun moedertaal minder telt.
- (4) Ook buiten de muren van universiteiten en hogescholen zijn de gevolgen van de internationalisering voelbaar. De woningmarkt staat al zwaar onder druk, zeker in universiteitssteden, en dan moet jaarlijks ook nog aan circa 125.000 buitenlandse studenten huisvesting worden geboden. Voor projectontwikkelaars, studentenhuisvesters en woningcorporaties is bouwen voor buitenlandse studenten dan ook een aantrekkelijke groeimarkt geworden. Als het aan hen ligt, moeten Nederlandse jongeren desnoods maar wat langer wachten op een betaalbare woning.
- (5) En wat te denken van het effect op de overheidsuitgaven? Zolang onderwijsinstellingen zich niet eindverantwoordelijk voelen voor de huisvesting van hun buitenlandse studenten, krijgt de samenleving indirect de rekening gepresenteerd, door extra uitgaven voor huurtoeslag. Wie een zelfstandige woonruimte huurt en minder dan 22.200 euro op jaarrichting verdient, heeft er recht op. Dat geldt ook voor buitenlandse studenten. De huiseigenaar informeert hen graag over deze typisch Nederlandse sociale voorziening, want dankzij de toeslag kan hij hogere huurprijzen vragen. Het kan geen toeval zijn dat de uitgaven voor huurtoeslag flink zijn gestegen sinds 2013, toen de instroom van buitenlandse studenten sterk ging groeien.
- (6) Talrijk zijn de oplossingen die worden aangedragen om die instroom te beperken, maar het zal allemaal niet helpen, althans niet bij het huidige bekostigingssysteem. De onderwijsinstellingen trekken namelijk bij voorkeur studenten aan van buiten de EU, want die betalen het ‘instellingscollegegeld’. Dat ligt veel hoger dan de combinatie van wettelijk collegegeld en de rijksbijdrage die ze bij Nederlandse en Europese studenten ontvangen. Het compenseert ook ruimschoots de extra kosten die iedere (buitenlandse) student met zich meebrengt.
- Want heb je eenmaal een onderwijsapparaat beschikbaar, dan kan een extra student meestal gewoon aanschuiven in de collegebanken, zeker als de opleiding al Engelstalig is.
- (7) Dat het instellingscollegegeld is gebaseerd op de kostprijs, zoals universiteiten voortdurend stellen, geldt alleen voor nieuwe opleidingen met uitsluitend buitenlandse studenten. Nu is het simpelweg een

- winstmaker die uitnodigt tot nog meer groei.
- (8) Een ander, degressief bekostigingssysteem lijkt mij de enige uitweg, nu internationalisering een vlucht naar voren is geworden. Zo'n systeem houdt in dat een onderwijsinstelling voor, zeg, de eerste 115 10.000 studenten een hogere rijksbijdrage krijgt dan voor de volgende 10.000, waarna de bijdrage per student nog verder afneemt. Op deze manier is groei financieel minder 120 aantrekkelijk en kunnen de instellingen eindelijk inzetten op 'selectieve kwaliteit': alleen die opleidingen verzorgen waar je goed in bent. Dan heb je inderdaad meer universiteiten nodig om al die studenten 125 te kunnen bedienen. En dat is juist goed. Ook in het hoger onderwijs komt innovatie eerder tot stand bij nieuwe organisaties die met een 130 schone lei kunnen beginnen. Onze jongste universiteit staat in Maastricht en is al 42 jaar oud. Het is tijd voor een nieuwe generatie universiteiten, op kleine leest 135 geschoeid.
- (9) Dat je daarmee nog niet af bent van buitenlandse studenten klopt. EU-studenten mag je niet weigeren en de overige buitenlandse studenten wil je niet weren, omdat ze het 140 hoge instellingscollegegeld betalen.
- (145) Dat je daarmee nog niet af bent van buitenlandse studenten klopt. EU-studenten mag je niet weigeren en de overige buitenlandse studenten wil je niet weren, omdat ze het hoge instellingscollegegeld betalen.
- Het hoeft ook geen probleem te zijn. Bied om te beginnen gewoon minder Engelstalige opleidingen en 150 cursussen aan; dan wordt de toestroom vanuit de EU vanzelf minder. Het is geen wettelijke verplichting om alle masters in het Engels aan te bieden.
- (155) De overige buitenlandse studenten mogen rustig blijven komen, maar de onderwijsinstellingen zouden verplicht moeten worden om het verschil tussen het instellingscollegegeld en het wettelijke collegegeld in een fonds te storten. Daaruit kunnen beurzen worden 160 verstrekt aan buitenlandse studenten die niet genoeg geld hebben om een studie in Nederland te volgen.
- (165) Want dat is een ander probleem: vanwege het hoge collegegeld komen nu overwegend studenten met rijke ouders naar Nederland. Kijk maar naar de 100 procent-bezettingsgraad van het peperdure Student Hotel. Een ander teken aan de wand: in de periode 2006-2017 was het percentage 170 studenten uit het arme Sub-Sahara-Afrika gedaald van 7 procent naar een schamele 3 procent.
- (175) Ben benieuwd of bij mijn voorstel de universitaire bestuurders nog steeds de zegeningen van internationalisering blijven prediken.

*naar: Hein Vrolijk
in: Trouw, 13 juli 2018*

Hein Vrolijk is econoom, onderzoeker en blogger.

Tekst 4 Waarom moet lezen per se leuk zijn?

- (1) Ik weet niet wat voorspelbaarder is: de bezorgde constatering dat jongeren niet meer lezen, of de beoogde oplossing. Docenten moeten hun leerlingen bijbrengen hoe leuk lezen eigenlijk is. Onlangs publiceerde de Raad voor Cultuur (RvC) *De daad bij het woord*: ruim 100 pagina's aan noodklokgeluid. "Het aantal leesuren onder Nederlanders neemt al jaren af. (...) In 1975 lazen we nog gemiddeld 6,5 uur boeken per week, in 2011 was dat gedaald naar 2,5 uur." Vooral millennials lezen minder.
- (2) Allicht hebben de letteren er met Facebook en WhatsApp concurrenten bij gekregen. Maar zelf zijn ze ook schuldig. "Het is onaanvaardbaar", staat berispend in het rapport, "dat een steeds groter deel van de Nederlandse bevolking zich niet kan herkennen in de literaire producten die er in het eigen taalgebied worden gemaakt." De RvC heeft het diversiteitsbeleid inmiddels ook omarmd.
- (3) Minder modieus was de volgende analyse: "Het belang van boeken lezen kan niet genoeg worden onderstreept." Eens. Maar dan: "Het begint allemaal met het kweken van leesplezier." Dat moet "speerpunt" worden. De inbreng van een bevlogen docent is cruciaal, weten de auteurs.
- (4) Dat hebben we eerder gehoord. In 2016 woedde er een polemiekje in *nrc.next*. Schrijver Christiaan Weijts had de leeslijst gezien van een gymnasiumleerling. "Ik schrok me kapot. Tachtig procent van wat op die vier kantjes stond, was in z'n eentje in staat om je voorgoed bij de boekenkasten weg te jagen. *Karel ende Elegast*¹⁾, Vondel, Hooft,
- 45 Bilderdijk, Rhijnvis Feith²⁾..." Geen wonder dat jongeren geen lange teksten meer lezen.
- (5) Ergo: literatuuronderwijs moet leuker. Maak gebruik van games, suggereerde de RvC, of speel in op populaire series zoals *Game of Thrones*. Een truc moet het onverteerbare verterbaar maken. Maar waarom moet literatuuronderwijs lezen leuker maken? Dat eisen we ook niet van de wiskundedocent. Zijn klas hoort de stelling van Pythagoras te kunnen toepassen. Alleen: hier ook nog eens enthousiast over raken?
- 50 Als een leerling enthousiast wordt, valt het in de categorie mooi meegenomen.
- (6) Rekenplezier staat – in tegenstelling tot leesplezier – niet eens in *Van Dale*. Gelukkig maar dat 'Leuk!' geen leidraad is, want vermoedelijk moest Pythagoras dan vrezen voor zijn plek in het curriculum. Hooguit een enkeeling kan er de schoonheid van inzien, 55 schouderophalend nemen de meeste leerlingen de lesstof tot zich.
- (7) Eerst komt het leesplezier, vervolgens de leesvaardigheid, is de populaire aannname. Vaak gaat het andersom: er is leesvaardigheid nodig om het gelezen te kunnen waarderen. Wijn moet je ook leren drinken. Het is niet de schuld van Vondel, Hooft en Bilderdijk dat jongeren geen lange teksten meer verwerken. Het gaat mis als onderwijskundigen ervoor pleiten jongeren daarmee niet meer lastig te vallen omdat ze de concentratie 60 hebben van een goudvis.
- (8) De aanbeveling van de RvC is: "Onderzoek hoe het onderwijs effectiever methoden kan

ontwikkelen om leesvaardigheid en
90 leesplezier te bevorderen.” Ik zou
zeggen: bevorder de leesvaardigheid
en het leesplezier volgt later. Niet
noodzakelijkerwijs, maar wellicht.

*naar: Sebastien Valkenberg
in: de Volkskrant, 26 april 2018*

noot 1 *Karel ende Elegast*: Middelnederlandse literaire tekst

noot 2 Vondel, Hooft, Bilderdijk, Rhijnvis Feith: auteurs uit de Nederlandse literaire geschiedenis

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.

Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.